

CARMEN ELENA ANTOCHI

SORANA ȚOPA

– roluri pe și dincolo de scenă -

Reflectări teatrologice ale unui destin teatral

cu o prefață de

ANCA DOINA CIOBOTARU

Prefață	9
Cuvânt înainte	17
Capitolul I – Etapa de formare	24
I.1. Repere biografice.....	24
I.2. Perioada ieșeană. Tabloul unei epoci	32
I.2.1. Perioada primului război mondial. Contextualizare	32
I.2.2. Teatrul ieșean în timpul primului război mondial	34
I.2.3. Rolul școlii ieșene. Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică	39
I.2.4. Primii pași spre scenă. Angajarea la Naționalul ieșean	47
I.2.5. Conexiuni culturale.....	53
I.3. Plecarea la Paris.....	69
Capitolul II – Bucureștiul – visul un nou început	79
2.1. Artă și cultură – neliniștile unei lumi în schimbare	79
2.2. Scena, critica și politicile teatrale românești interbelice.....	90
2.3. Imaginea femeii în România în perioada interbelică	95
2.4. Viața teatrală interbelică și statutul femeii - artist	100
Capitolul III – Sorana Țopa – receptări prin ochii timpului	111
3.1. Sorana Țopa ca personaj	114
3.2. Sorana Țopa și dragostea imposibilă	118
3.2.1. Maestrul Codreanu	123
3.2.2. Sub semnul oficialului.....	127
3.2.3. Mircea Eliade – o iubire imposibilă	127
3.2.4. Emil Cioran și dubla privire.....	138
Capitolul IV – Actrița Sorana Țopa și rolurile sale	147
4.1. Sorana Țopa - roluri pe scenă	154

4.2. Sorana Țopa și primii pași ai Radioului românesc	161
4.3. Epilog postbelic	166
Capitolul V – Viziuni dramaturgice	170
Capitolul VI – Moștenirea mentorilor.....	176
6.1. Sorana Țopa ca discipol	177
6.1.1. Aglae Pruteanu – primul mentor al Soranei Țopa.....	177
6.1.2. Mihai Codreanu.....	179
6.2. Sorana Țopa și vocația de mentor	180
6.2.1. Margareta Baciuc	180
6.2.2. Constantin Codrescu și Marga Barbu	181
6.2.3. Liliana Tomescu.....	184
6.2.4. Sorin Alexandrescu.....	186
6.2.5. Marin Preda.....	188
6.2.6. Mariana-Getta Angheluță.....	190
6.2.7. Povestea merge mai departe.....	195
Capitolul VII – Sorana Țopa – o identitate spirituală	197
7.1. Începuturile teozofiei	197
7.2. Teozofia în România.....	200
7.3. De la teozofie la căutarea identității.....	201
Postfață.....	209
Bibliografie.....	213
Anexa 1 - Documente	229
Anexa 2 - Scrisori	253
Anexa 3 - Fotografii.....	262
Anexa 4 - Fotografii din spectacole.....	276
Anexa 5 - Teatrografie	291
Anexa 6 – Indice de nume.....	307

Capitolul I – Etapa de formare

I.1. Repere biografice

La sfârșitul secolului al XIX-lea, în localitatea Podu Turcului, județul Tutova (actualmente județul Bacău), se naște copila Anica, cea care va fi cunoscută, mai apoi, drept Sorana Țopa, „cel mai frumos dar pe care ni-l făcuse Moldova de la Eminescu încoace”, după cum spunea Nae Ionescu¹. Părinți i-au fost Panaite Țopa (n. 1871 - d. 1946²), negustor, hangiu (sau proprietar, cum completa Sorana Țopa în cererea de înscriere în Conservator, ori cârciumar – în Registrele de școală) și Ioana Țopa, născută Boghiu, casnică, care a murit, însă de tânără, pe când Sorana avea 13-14 ani.³ Pierderea mamei la o vârstă fragedă o afectează pe tânăra copilă, care trebuie să preia pe umerii fragezi responsabilitatea întregii familii. Această pierdere o vom descifra, mai târziu, printre rânduri, în scrierile sale. Suferința profundă, senzația actriței că viața plină de responsabilități nu are nici un rost, este liric prezentată de Marin Preda: „Pe la doisprezece ani, reluă ea, am trăit câțva timp cu gândul că nașterea mea e o greșeală. Eram slabă, proastă și cu o înfățișare mizerabilă, așa ca această uluitoare Pașenka a lui Tolstoi. Mi-o spuneau toți ceilalți copii, și eu așteptam cu ochii senini și cu inima împăcată ca această greșeală să se repare, adică să mor, să dispar.”⁴

¹ Apud Mircea Eliade, *Memorii (1907-1960)*, ediția a II-a revăzută și indice de Mircea Handoca, Editura Humanitas, București, 1997, p. 233.

² De inimă, după cum nota Sorana Țopa într-o *Scrisoare către Mihai Codreanu*, 26 ianuarie 1947, Arhivele Muzeului Național al Literaturii Române din Iași, Casa Pogor, nr. inv. 10987, vezi Anexa 2, Scrisoarea nr. 3.

³ Sorana Țopa, *Sorana Țopa par elle-même*, „Apostrof”, Anul V, nr. 3/4 (46/47), 1994, p. 13.

⁴ Marin Preda, *Intrusul*, prefată de Răzvan Voncu, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2011, p. 55.

Asupra datei de naștere există o anume ambiguitate, preluată chiar și în biografiile sale cele mai autorizate. La aceasta a contribuit și Sorana Țopa, care și-a prezentat drept zi de naștere data de 14 februarie (deși în certificatul de naștere era, probabil, corect consemnată, așa cum reiese din Cererea de înscriere în anul al II-lea, la Conservatorul de Muzică și Declamațiune din Iași⁵, unde este tăiată data de 14 scrisă de Sorana Țopa și este trecută alături data de 12, cum probabil era înscris în certificatul de naștere anexat și care, astăzi, nu se regăsește la dosar). Am deslușit enigma studiind „Registrul Starei Civile – nașteri” al localității Podu Turcului din 1898 unde, la numărul 15 din 14 februarie 1898, este înregistrată Anica – de religie ortodoxă, de sex femeiesc, „născută alaltăieri pe la orele șase dimineța în casa părinților săi, strada Damacusa, fiica legitimă a lui Panaite Țopa de profesie comerciant și a d-nei Ioana Țopa de profesie casnică, ambii domiciliați în comuna Podu Turcului”⁶. Așadar, data nașterii este 12 februarie 1898.

Sorana Țopa a fost al doilea copil din cei șase: Filip (care a fost medic în Câmpina), născut la 5 octombrie 1896⁷, Anica (Sorana) – născută la 12 februarie 1898, Elena – născută la 10 iunie 1903⁸, Aurica⁹ – născută la 1 octombrie 1910¹⁰ și încă 2 mai mici¹¹, despre care, în cercetările noastre de până în prezent, nu am găsit date certe, întrucât, în actele de

⁵ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Iași, Fondul: *Academia de muzică și artă dramatică „George Enescu” 1860-1948*, nr. inv. 612, dosar 4/1918-1919, fila 178, vezi Anexa 1, Foto 3-5.

⁶ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bacău, Fondul: *Colecția Registre de Stare Civilă*, Exemplarul I, 1895-1921, 3726, 119,75 M.L., inv. 2818, Registru de stare civilă pentru născuți, căsătoriți, decedați 1/1898, fila 10, vezi Anexa 1, Foto 1

⁷ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bacău, idem, dosar 1-1905, fila 19.

⁸ Idem, dosar 1-1919, fila 112.

⁹ „Radu Greabu (n. 1913 – † 1985), avocat București, căsătorit cu Aurica, născută Țopa (n. 1911 – † 1995), profesoară, sora cunoscutei artiste Sorana Țopa. Aceștia au avut un băiat, Mircea (n. 1945), sportiv de performanță”, în *Arhiva Someșană*, Revistă de istorie și cultură, Seria A III-A, XIV, Muzeul Grăniceresc Năsăudean, Năsăud, 2015, p. 231.

¹⁰ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bacău, idem, dosar 1-1921, fila 30.

¹¹ „Și atunci am fost chemată acasă, pentru a ține loc de părinți celor 4 surori și frați cu mult mai mici decât mine”, Sorana Țopa, *Sorana Țopa par elle-même*, în „Apostrof”, rev. cit., 1994, p. 12.

studii păstrate la Arhivele Statului, datele nu au fost completate corect, lipsind numele părinților (având doar inițiala tatălui). Coroborând informațiile aflate până acum, putem presupune că aceștia au fost Țopa P. Traian (născut probabil în 1906) – fără date (clasa a II-a în 1914¹²) – și Țopa P. Pangache¹³ născut la 31 martie 1909. În *Pagini de jurnal 1971-1972*, la 12 februarie 1972, Sorana Țopa amintește de fratele său Panaite și de gestul său iremediabil (cadru militar, care s-a sinucis în 1932)¹⁴.

În cercetările noastre, am ajuns și la Podu-Turcului, unde profesorul Hristache Pricope, fost primar al orașului, ne-a pus la dispoziție documentele adunate de-a lungul vremii. Câteva pagini scanate dintr-un volum ne dezvăluie că „Școala primară a urmat-o în comuna natală, la Moș Vasile, un bătrân cu o nevastă tânără pe care, prinzând-o în flagrant delict de adulter într-o noapte, a vrut s-o omoare cu toporul. Disperat, «moșul» se «refugiază» în cârciumă, se îmbată și în drum spre casă a fost mâncat de lupi.

Îngrozită de acele scene, mica Ana (adevăratul său prenume) Țopa fuge în Bârlad, unde a urmat școala în mod chinuit, mergând și la școală, angajându-se și ca slujnică la o familie bârlădeană înstărită. Aici a urmat, parțial, cursurile «Externatului de fete» ale Școlii profesionale de fete «Neculai Roșca Codreanu», împărțindu-și timpul între aceste două preocupări.”¹⁵ Un alt episod ce o va marca, ecoul acelor timpuri reverberând în scrierile ei dramatice.

¹² Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bacău, idem, dosar 1-1919, fila 292.

¹³ Idem, fila 112.

¹⁴ „Evadăm din orice și când nu mai putem, evadăm în sinucidere... E înspăimântător! Parcă niciodată ca azi nu mi-am dat seama de câtă ușurătate dăm continuu dovadă, și eu la fel, cu toate că evenimentele acestor 40 de ani din urmă, au fost de o covârșitoare sălbăticie. 40 de ani de când mi s-a atras atenția, de când am luat contact tot într-un ceas de criză acută (fratele meu Panaite care s-a sinucis la Târgu Mureș) cu lumina extraordinară din mesajul lui Krishnamurti.” Sorana Țopa, *Pagini de jurnal 1971-1972*, manuscris, p. 75.

¹⁵ Traian Nicola, *Valori spirituale tutovene*, Biobibliografii, volumul 6, R-Z, Editura Sfera, Bârlad, 2004, p. 494.

În interviul acordat lui Ioan Massoff și publicat în ziarul „Rampa”, preluat apoi de I.M. Ștefan, Sorana Țopa dezvăluie începuturile sale artistice: „Panaite și Ioana Țopa au dat numeroșii lor copii cu toții la învățătură. Cel mai greu a mers la început cu Sorana; nu voia să învețe, era cu gândul mereu la joacă și, pe deasupra, văzuse la bâlciul anual niște artiști ambulănți și de atunci încerca să-i imite, dând «spectacole» în fața fraților mai mici (ceea ce se termina întotdeauna cu o nouă bătaie)”¹⁶.

În *Dosarul Sorana Țopa*, alcătuit de Ion Vartic și publicat în „Apostrof”, prin scrisoarea autobiografică datată 10 noiembrie 1984, București, Sorana Țopa rememorează copilăria și adolescența ei: „Am urmat doi ani la școala primară din târgușor și restul la Școala primară nr. 1 din Bârlad. Înscrișă apoi la Școala Profesională «Codreanu», semi-liceu pe atunci, tot în Bârlad. Sora mai mare locuind la București, părinții ne-au trimis acolo, pe mine și fratele meu (doctor, decedat de curând) ca să urmărim învățătura mai departe.

După alți vreo doi ani de școală profesională urmată cu chiu, cu vai, i-am pus stop. Mi-am pus în gând să mă fac actriță. Cinematograful și teatrul fiindu-mi accesibile, au deschis ochilor mei cu totul alte perspective de viitor.

Tata s-a opus cu tărie (eram orfană de mamă de la 13-14 ani). Dar cu tot refuzul său de a mă ajuta bănește, eu am acceptat aventura și riscurile și mi-am luat calea... Câte greutăți s-au ivit pe drum, nu e greu de imaginat la acea vârstă necoaptă. [...] La București, m-am înscris la Conservator și am fost respinsă. N-aveam deloc mutră de viitoare artistă... Asta se petrecea chiar înaintea primului război mondial. Fratele mai mare a trebuit să urmeze Școala Militară și apoi să meargă pe front, deasemeni și tata a fost mobilizat. Și atunci am fost chemată acasă, pentru a ține loc de părinți celor 4 surori și frați cu mult mai mici decât mine. A urmat experiența teribilă din spatele frontului, răspunderea grea, apoi tifosul exantematic, mizerie,

¹⁶ I.M. Ștefan, *Sorana Țopa - artista și omul (1898-1986)*, „Ateneu”, serie nouă, anul 23, nr. 12 (205), decembrie 1988, p. 12.

sărăcie morală și fizică de neuitat. Contact nemijlocit cu suferința semenilor, indiferent de clasă, la toate nivelurile... Nu știu din ce pricină, tata a fost demobilizat înainte de sfârșitul războiului; așa că am putut să iau drumul Iașului – obsedată de același vis teatral.”¹⁷

Tot în Podu-Turcului, pe strada Damacusa, la numărul 286, îi regăsim la recensământul din 1943¹⁸ pe Țopa Panaite în vârstă de 72 de ani împreună cu cea de a doua soție, Țopa Ecaterina, în vârstă de 55 de ani (cu care nu a avut copii). Casa, aflată în apropierea actualei Primării a comunei Podu Turcului, s-a dărâmat demult. Grădina stearpă așteaptă să fie readusă la viață de noii proprietari; până atunci, memoria actriței este păstrată în conștiința publică prin faptul că Primăria orașului Podu-Turcului a botezat strada cu numele actriței. Bătrânii încă își mai aduc aminte de vremurile pe când, venind acasă, era așteptată cu trăsura la gară și era aplaudată de-a lungul străzilor, brațele umplându-i-se cu flori până ajungea în pragul casei.

Într-un interviu acordat lui F. O. Fosian, Sorana Țopa mărturisea: „M-am născut într-un mic târgușor din Moldova, la Podul Turcului, județul Tecuci, din părinți gospodari și oameni de treabă care au cheltuit multă trudă până să fi putut da fiecărui copil o brumă de carte. Nu-i vorbă, că dintre toți copii eu eram aceea care nu avea niciodată timp de învățătură: erau atâtea jocuri frumoase de pregătit pentru a doua zi! Nici morala, nici bătaia cruntă nu m-au putut strânge de pe coclauri și readuce la cămin mai devreme de apusul soarelui. Purtam în mine un dor prea aprins de libertate încât, cred eu, acestui dor se datorește faptul că m-am facut artistă. Artistă!... Cuvânt magic care deschidea larg porțile tuturor dorurilor mele de aventură și necunoscut.”¹⁹ Și acele corecții aplicate de un tată prea dur au trasat linii adânci în sufletul copilei: „În chiar timpul când se abătea asupra mea palma și sudalma, trântită în colb și biciuită cu înjurături,

¹⁷ Sorana Țopa, *Sorana Țopa par elle-même*, „Apostrof”, rev. cit., 1994, p. 12.

¹⁸ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bacău, Fondul: *Primăria comunei Podu Turcului 1898-1953*, nr. inv. 730, cota 3/1943, fila 44.

¹⁹ F. O. Fosian, *87 artiști bucureșteni din teatru, operă și revistă: portrete – biografii – amintiri*, Editura „Cultura Poporului”, București, 1940, p. 59.

„edemne de un tată și un bărbat, ridicam doar brațul și îmi feream ochii, încolo nu-mi păsa de nimic”²⁰.

Că era o fire năzbătioasă, se vede și în notele obținute în clasele primare urmate în comuna natală Podu Turcului, terminând clasa întâi cu media 8,17, iar clasa a doua cu 8,16²¹, sau poate că spiritul său liber se manifesta încă de atunci. În cercetările noastre am găsit documente care atestă înscrierea în cls I-a (1915/1916)²² și a II-a (1916/1917)²³. Aceste date sunt în concordanță cu documentele din Arhiva Națională, cărora li se adaugă pagini de memorialistică: în cererea de înscriere în anul al II-lea de Conservator, Sorana Țopa specifică „în ceea ce privește studiile, am făcut 6 clase gimnaziale”²⁴. În volumul de biobibliografii, Traian Nicola relatează că „La vârsta de 14 ani (1912) pleacă la București, se angajează coristă la *Grădina Blanduzia*, dar din cauza intrării noastre în război (august 1916) pleacă acasă la Podu-Turcului.”²⁵ Tot aici este elucidat și misterul (supra)numelui: „Alexandru Critico, actorul cu care se împrietenise la Iași, i se adresa cu «sora Ana» și de aici a rămas cu prenumele de Sorana.”²⁶

Șansa de a putea citi o parte din „Paginile” sale de jurnal, scrisorile precum și alte documente inedite, ne-au ajutat să ne apropiem de istoria familiei sale, de liniile generale ale unui arbore genealogic și care ne-au ghidat în înțelegerea Soranei Țopa. În *Pagini de jurnal: 1971-1972*, la 28 Noiembrie 1971, Sorana Țopa amintește că, o prietenă a găsit un „anuar

²⁰ Marin Preda, op. cit., p. 55.

²¹ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Bacău, Fondul: *Școala Podu-Turcului 1866-1953*, nr. inv. 879, cota 1/1905-1906 fila 45 și 1/1906-1907, fila 81.

²² Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bacău, Fondul: *Școala generală Podu Turcului*, Registru matricol, nr. inv. 879, cota 1/1905-1906, fila 70, vezi Anexa 1, Foto 2.

²³ Arhivele Naționale, Serviciul Județean Bacău, Fondul: *Școala generală Podu Turcului*, Registru matricol, nr. inv. 879, cota 1/1906-1907, fila 81.

²⁴ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Iași, Fondul: *Academia de muzică și artă dramatică „George Enescu” 1860-1948*, nr. inv. 612, cota 1/1916, fila 178, vezi Anexa 1, Foto 3.

²⁵ Traian Nicola, op. cit., p. 494.

²⁶ Ibidem.

școlar de prin 1933 – unde sunt trecute o sumă de acte, zapisuri, culese de prin vechi arhive, prin care așa zișii boieri și oameni de seamă a timpului își făceau testamente, sau acte de donație sau de zestre ori acte de judecată între dumnealor când unul căuta să îl jecmănească pe celălalt, când după obiceiul pământului și al acestei țări îndeosebi. În unul din acte este trecut ca martor la o vânzare de bunuri de moșie, moară etc. și Țopa pârcălabul, adică un strămoș al meu din Țăpoaia Tecuci. Actul este datat prin 18 Mai 1650.

După cum se vede, viță boierească veche! Ce mai! Și de care tatăl meu era foarte mândru. Deși din această veche viță el nu s-a ales cu nimic, decât cu numele și cu o corectitudine foarte pronunțată pentru condiția lui umilă, aceea de hangiu. Ca și moș Panaite Țopa din America se simțeau foarte măguliți să știe că în neamul lor au fost comiși, pârcălabi, etc. Noi copiii auzeam despre acest fapt ca de o poveste cu totul lipsită de valoare. Pentru că mai niciodată și nici mai târziu la maturitate, nu l-am înțeles pe tata serios asupra acestei înalte origini. [...] Se ducea de sărbători, era foarte habotnic, în satul de baștină Țepoaia să facă slujbă pe locul unde strămoșii lui ridicaseră o biserică, acuma o ruină firește.”²⁷

În documentarea noastră am ajuns la Adjud, unde profesorul Laurențiu Țopa ne-a pus cu amabilitate la dispoziție acte din arhiva personală: un arbore genealogic întocmit de dumnealui (bunicul d-lui Laurențiu Țopa și Panaite Țopa, tatăl Soranei, erau frați); un act de judecată din 1858 dintre „Nastasia, soția Postelnicului Ioan Țopa cu tânguire că soțul ei înșelat de Crasnaluțchi, sau dat întru însoțire pe fiica lor Maria”; un act de executare a hotărârii judecătorești din 19 august 1860 semnat de Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a defunctului Postelnic Ioan Țopa de către fiica și ginerele acestuia, G. Crasnaluțchi; câteva scrisori ce lămuresc înrudirile cu postelnicul Ioan Țopa, precum și testamentul lui Panaite Țopa (cel din America, menționat de Sorana în *Jurnal*) din 31 ianuarie 1966, prin

²⁷ Sorana Țopa, *Paginile de jurnal: 1971-1972*, manuscris, p. 41.

care își lăsa moștenire averea de aproximativ 185.000 dolari²⁸ la zece lei, printre care se regăsesc Sorana și Filip Țopa. După ce statul român a convertit suma în lei și a aplicat impozitul, au luat fiecare cam 60.000 lei (aproximativ prețul unui autoturism).

La cererea profesorului Laurențiu Țopa, cercetătorul prof. dr. Dorinel Ichim realizează documentarea *Pavăl Țopa – Trunchiul arborelui genealogic al familiilor Țopa de pe valea Zeletinului*, cu privire la antroponimul Țopa: „În acest scop am consultat lucrarea intitulată *Recensămintele populației Moldovei în anii 1772, 1773 și 1774*²⁹ [...] Numele personajului nostru a fost trecut în recensământul din anul 1774 astfel: «Pavăl Țopa vătav, dumisale». Faptul că acesta deținea o funcție publică în sat, i-a determinat pe recenzori să i se consemneze numele și prenumele însoțite de pronumele de politețe respectiv, «dumisale». *Vătavul Pavăl Țopa*, al cărui nume a evoluat în cel de *vătaf*, era o funcție administrativă, de supraveghere a slugilor de la curtea *Slujereșei Maria Solomonoe*³⁰. Aceasta purta în continuare numele boierului de rangul întâi, *slujer*, membru al divanului domnesc care aproviziona curtea domnitorului Moldovei cu carne și lumânări.”³¹

Aceste amănunte găsite de-a lungul cercetării noastre oglindesc faptul că, deși era dintr-un orășel izolat din Podișul Moldovei, avea strămoși de viță nobilă, Postelnicul fiind dregătorul cel mai apropiat de persoana voievodului și cel mai de încredere sfetnic, ce se îngrijea de camera de dormit a domnitorului și administra toate slugile de la curte,

²⁸ Ca referință, 1 dolar în 1950 este echivalentul a 8,91 dolari astăzi, disponibil pe <https://www.zf.ro/business-international/cum-a-evoluat-costul-vietii-americanilor-de-la-crearea-statului-pana-astazi-care-mai-este-valoarea-dolarului-7423328>, la 5.02.2019, iar cursul leu - dolar era de 6,00 în 1966, disponibil pe <http://www.anrp.gov.ro/uploads/pdf/ORDIN%20%20Nr4-24555-2003%20curs%20leu%20-dolar%2045-89%20%20BNR-INS.pdf>, la 5.02.2019.

²⁹ *Moldova în epoca feudalismului*, Editura Știința, Chișinău, Republica Moldova, vol. II, partea a II-a, p. 599.

³⁰ Prof. dr. Dorinel Ichim, dr. ing. Constantin Popa, *Comuna Glăvănești, județul Bacău (Monografie etno-istorică)*, Editura Magic Print, Onești, 2013, pp. 211-212.

³¹ Scrisoare de documentare aflată în colecția personală Laurențiu Țopa.

deoarece în perioada petrecută la București a fost privită cu oarecare răceală.

Acest fond genetic greu de evaluat, dorința aprigă a tatălui de a oferi copiilor o educație temeinică și experiențele trăite, au pus nu doar bazele pregătirii școlare, ci și a unui caracter puternic, care au ajutat-o să depășească provocările venite din lumea cuprinsă de zbuciumul războiului și schimbările postbelice.

I.2. Perioada ieșeană. Tabloul unei epoci

I.2.1. Perioada primului război mondial. Contextualizare

Între 1916 și 1918, Iașul a jucat rolul de „capitală de război”. În iulie 1914, începea cel mai amplu și sângeros război de până atunci, cu o participare impresionantă de militari și de părți pe câmpul de luptă. Deși guvernul României a fost forțat prin ultimatum, la 14 august 1916, să se alăture Antantei (Franța, Imperiul Britanic și Imperiul Rus), la mai puțin de trei luni acesta s-a văzut într-o situație dramatică: armata, lipsită de sprijinul aliaților era într-o continuă retragere. Deoarece pe 11 septembrie 1916, armatele inamice, trecând Dunărea, se apropiau de București, Consiliul de Miniștri a hotărât mutarea reședinței la Iași. Drept consecință, sâmbătă, 12 noiembrie, Casa Regală împreună cu autoritățile, au pornit spre Moldova. Orașul s-a transformat rapid, din oraș patriarhal, cu circa 80.000 de locuitori, în capitală, numărul locuitorilor ajungând brusc la aproximativ 400.000 de locuitori, pe lângă autorități venind și mare parte din protipendada Bucureștilor – numeroși oameni de cultură, gazetari, bancheri și moșieri din provinciile ocupate, dar și mulți oameni simpli, speriați de silniciile frontului.

Regina Maria, alături de copii și de o parte din personalul Palatului regal, s-a instalat, în 26 noiembrie, în casa fostului logofăt Dumitrache Cantacuzino (Palatul Copiilor de astăzi, din Bulevardul Carol I, nr. 2), iar

Regele Ferdinand s-a stabilit în Palatul Cuza Vodă, din strada Lăpușneanu, în incinta căruia funcționa Creditul Financiar Urban.³² Regele și Regina au să se întorcă triumfal în Bucureștiul eliberat la 1 decembrie 1918.

Parlamentul refugiat și-a început activitatea pe 9 decembrie 1916, în sala Teatrului Național din Iași, cu Mesajul pe care Regele l-a citit într-o atmosferă solemnă, subliniind problemele esențiale cu care se confrunta România și căile propuse pentru rezolvarea lor.

Universitatea ieșeană (aripa din deal) adăpostea Ministerul Instrucțiunii, în Aulă întrunindu-se senatorii atunci când nu aveau ședințe comune cu deputații – instalați la Teatrul Național. Clădirea înaltă, cu etaj, rămasă singuratică vis-à-vis de Universitate, aparținea juristului Gh. Mărzescu³³, primarul, care „printr-o minune a reușit să adăpostească miile de disperați.”³⁴

„Hotelul Traian a fost compartimentat pentru a putea face loc numeroaselor cerințe de găzduire ale înaltei burghezii bucureștene, iar unii refugiați au primit camere în casele ieșenilor. Dar cei mai mulți dintre acești refugiați nu au avut acest noroc și au locuit în gara din Iași, în vagoanele de călători.”³⁵ În condițiile unei ierni deosebit de geroase, tifosul, lipsa hranei și a lemnului de foc au decimat mare parte dintre cei care-și găsiseră adăpost în vagoane, pe câmpuri ori în locuințe prost încălzite.

În această perioadă de vremuri tulburi, ostile nu doar vieții sociale, ci și culturale, s-au refugiat la Iași trupa Teatrului Național din București și cea a Teatrului Național din Craiova.

³² Ion Mitican, *Strada Lăpușneanu de altădată – plimbare nostalgică*, Editura Tehnopress, Iași, 2002, p. 122.

³³ Vărul lui Mihai Codreanu.

³⁴ Disponibil pe <http://curierul-iasi.ro/reduta-sperantei-de-la-poalele-copoului-5033>, la 27 decembrie 2017.

³⁵ Disponibil pe <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/craciunul-reginei-maria-in-refugiul-de-la-iasi-din-1916>, la 27 decembrie 2017.